קדושים

א. כתב הרמב"ם[1]: „כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר[2] כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו[3] יקח". ולפי פשוטו, מקור הדברים הוא מאמר ר' יוחנן בבבא קמא[4].

אבל בגמ' שם ממשיך: „ואומר[5] ואכל קצירך ולחמך [יאכלו] בניך ובנותיך ואומר[6] מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם ואומר[7] אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים", ומפרש בגמ' „מאי ואומר, וכ"ת נפש דידי' אבל נפש בניו ובנותיו לא, ת"ש בשר בניו ובנותיו[8], וכ"ת הני מילי היכא דלא יהיב דמי אבל היכא דיהיב דמי לא, ת"ש מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם, וכ"ת הני מילי היכא דקעביד בידים אבל גרמא לא ת"ש אל שאול ואל בית הדמים כו'".

וצ"ב למה לא הביא הרמב"ם ההמשך, שהגוזל כו' כאילו שופך גם דם בניו ובנותיו, ואשר איסור זה הוא גם בחמסן, ואף בגרמא?

בפשטות יש לומר, שהמשך מאמר ר' יוחנן לא נאמר להלכה כ"א כדברי אגדה בחומר עון גזילה, ולכן לא הביאם הרמב"ם, שאין זה ענינו של ספר יד החזקה — ספר הלכות — להביא כל הדרשות ע"ד חומר איסור גזילה.

אבל בדברי הרמב"ם מוכח דס"ל ש־מאמר ר"י ד„כל הגוזל כו'" להלכה נאמר[10], שהרי בהמשך למאמר זה כותב (ובפרט — באותה ההלכה) „ואעפ"כ אם לא היתה הגזילה קיימת ורצה הגזלן לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה תקנת חכמים היא שאין מקבלין ממנו אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים וכל המקבל ממנו דמי הגזילה אין רוח חכמים נוחה ממנו".

היינו שהרמב"ם הביא מאמר זה לא (רק) לבאר חומר איסור גזילה[11] (ולהעיר

---

1) ספ"א מהל' גזילה ואבידה.

2) משלי א, יט.

3) בדפוסי רמב"ם „את נפש גו'". אבל בכת"י הרמב"ם הוא כבפנים — ראה רמב"ם הוצאת פרענ־קל ובילקוט שינויי נוסחאות שם.

4) קיט, א.

5) ירמי' ה, יז.

6) יואל ד, יט.

7) ש"ב כא, א.

8) אינו לשון הפסוק. וראה דק"ס שם — כמה גירסאות בזה.

9) ולהעיר, שברי"ף וראש סוף ב"ק ג"כ לא הביאו כל המשך הגמ': ברי"ף הביא אחרי הפסוק הראשון („כן ארחות גו'") „ואומר אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים מאי ואומר וכי תימא הני מילי בידים אבל בגרמא לא ת"ש כו' כאלו הרגן", והשמיט ב' הפסוקים (והביאור) נפש בניו ובנותיו, ומחמס בני יהודה (ועד"ז הוא בחדושי תלמיד הרשב"א והרא"ש). וברא"ש (סל"ד) השמיט רק הפסוק דמחמס בני יהודה (שזהו גם ביהיב דמי). וראה לקמן הערה 42.

10) הובא גם בטושו"ע חו"מ סשנ"ט ס"ג. ויל"ע בזה שלא הביאו אדה"ז בשולחנו חלק חו"מ הל' גזילה וגניבה.

11) ע"ד שכ' בנוגע לאיסורים השייכים לשפ"ד (ספ"א דהל' רוצח ושמירת נפש): „אע"פ שאין לוקין על לאוין אלו מפני שאין בהן מעשה חמורים הם שכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד כל העולם כולו". וראה שם פ"ד ה"ט.

שאם זו היתה כוונת הרמב"ם הו"ל ל־הביאו תיכף בתחילת הל' גזילה[12], או בסופן, כדרכו בכגון דא[13], אלא בקשר להלכה[14] ע"ד תקנת השבים. ועכצ"ל שס"ל שחומר זה באיסור גזילה ("כאילו נוטל נשמתו כו'") הוא ענין להלכה. וא"כ למה לא הביא שזהו גם בחמס וע"י גרמא (וכן, דהוי כאילו נוטל נפשות בניו ובנותיו)?

ב. ויובן זה בהקדים ביאור טעמו של דבר, שהגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו. דהנה התוס' כתבו במק"א[15], שהוא "משום דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות". והיינו, שדין זה שהגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו איירי כשהנגזל חסר "כל כך", שבמצב של "רעב כבד" הי' קונה בפרוטה זו[16] חיי נפשו[17], ונמצא שה־גזילה יכולה להביא לידי נטילת נשמה בפועל.

[ומובן, שאין מסתבר כלל לומר, ש־כוונת התוס' היא, דהיות שלפעמים יתכן מצב (שאינו שכיח כלל) שהגזילה מביאה לידי נטילת נשמה ("רעב כבד ואין לו במה לקנות"), לפיכך נחשב "כל הגוזל . . פרוטה כאילו נוטל נשמתו"!

זאת ועוד: כוונת התוס' בזה היא ליישב דברי הגמ'[18] "גדול אונאת דברים מאונאת ממון", ומפרש ר"א "זה בגופו וזה בממונו" — אע"פ ש"הגוזל לחבירו שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו", כי זה ד"הגוזל לחבירו כו' — היינו משום ד־פעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות אבל יש הרבה בני אדם שאינם חסרים כל כך". ומוכח מזה שס"ל להתוס', ש־דברי ר"י "כאילו נוטל נשמתו" לא נאמרו בכל גזילה[19], ואדרבה, אצל "הרבה בני אדם" לא שייך לומר כן, ולכן "גדול אונאת דברים מאונאת ממון . . זה בגופו וזה (רק) בממונו"].

אבל אי אפשר לפרש כן בדברי ה־רמב"ם, הכותב בפירוש "כל הגוזל את חבירו כו'", שמשמעו שזהו בכל האו־פנים[20].

[ובדעת התוס' לכאורה צריך לומר, שלפניהם היתה הגירסא "הגוזל לחבי־רו", ולא "כל הגוזל כו'", וכן הועתק להדיא שם[21] "והא דאמרינן פרק הגוזל בתרא הגוזל לחבירו כו'"].

---

12) ע"ד שהוא בטור. וגם בשו"ע אינו בסוף הסימן אלא קרוב לתחילת הסימן (ס"ג).

13) ראה לדוגמא: סוף הל' שבת, סוף הל' טומאת צרעת. ועוד.

14) ומהאי טעמא דוחק לומר, שהרמב"ם הביאו כאן בהמשך להחומרא שבאיסור גזילה שכתב בהלכה שלפנ"ז "ואם גזל עבר בשלשה לאוין", דלפ"ז הו"ל לאמרו שם בהלכה שלפנ"ז, ואודות תקנת השבים — בהלכה בפ"ע.

15) ב"מ נח, ב ד"ה זה בגופו (צויין בגליון הש"ס לרע"א ב"ק שם). וראה תוס' רבינו פרץ וחי' הריטב"א (החדשים) ב"מ שם.

16) בתוס' ר"פ שם "היינו משום דפעמים הוא רעב ורוצה לקנות בזה לחם". וראה הערה הבאה.

17) וע"ד מ"ש אדה"ז בתניא פל"ז (מח, סע"ב. הובא לקמן בפנים) במעלת מצות צדקה דנותן חיי נפשו לה' "הואיל ובמעות אלו הי' יכול לקנות חיי נפשו". וראה גם אגה"ק ס"ד (קו, א).

18) ב"מ שם.

19) וכמפורש בריטב"א שם "התם בעני שאין לו אלא אותה פרוטה למזונותיו באותה שעה". וראה נתיבות עולם (להמהר"ל) ח"ב נתיב העושר פ"ב (רכז, סע"ב ואילך) "העני . . חיותו תלוי בו (ומביא מגמ') וכמ"ש הגוזל שוה פרוטה לעני כאלו נוטל נפשו".

20) ובויק"ר (פכ"ב, ו) הלשון במאמר ר' יוחנן הוא "כל מי שהוא גוזל את חבירו כו'".

21) וכן בתוס' רבינו פרץ שם. משא"כ ב־ריטב"א.

ועוד זאת: לדעת התוס' צריך לומר, דמה שאמרו „הגוזל את חבירו . . כאילו נוטל נשמתו" הוא לאו דוקא, דהוא הדין בגונב את חבירו שוה פרוטה[22], שהרי טעם זה „משום דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות" הוא גם בגניבה, שבכל אופן הרי הוא נוטל נשמתו ממנו. וכ־דמוכח מקושיית התוס' אדברי הגמ' „גדול אונאת דברים מאונאת ממון . . זה בגופו וזה בממונו", שהמדובר באונאת ממון, ועכצ"ל שהתוס' ס"ל שגם המאנה את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו[23].

משא"כ לדעת הרמב"ם, דמזה שסתם הרמב"ם (כלשון הש"ס) „כל הגוזל כו'" (והביאו בהל' גזילה), משמע*[23], שקאי רק בגזילה ולא בשאר אופני לקיחת ממון חבירו.

[וקושי זה ישנו גם אם נפרש בדעת הרמב"ם, שהטעם ד„כל הגוזל כו' כאילו נוטל נשמתו" הוא (כמ"ש במפרשים[24]) לפי ש„הממון . . ג"כ נחשב כמו אחד מחלקיו . . כמו שאמרו חכמים פעמים הרבה הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל את נפשו . . הצדיקים[25] חביב עליהם ממון שלהם יותר מגופם" [ובפרט ע"פ דברי רבינו הזקן[26] בנוגע לצדקה שנחשב כאילו „נותן חיי נפשו לה'", „הואיל ובמעות אלו [שנותן ל־צדקה] הי' יכול לקנות חיי נפשו"] — כי גם לפי ביאור זה אין הפרש בין גזילה לגניבה או שאר אופני לקיחת ממון חבירו, דכיון שמפסיד ממונו שהוא „כמו אחד מחלקיו" ה"ז „כאילו נוטל נשמתו"].

ג. והנה לכאורה יש מקום לבאר טעם הדבר, ע"פ מ"ש הרמב"ם בהלכות הקודמות[27] „התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל שאם לא רצו הבעלים למכור אע"פ שהרבה להם ב־דמים והפציר ברעים יבוא לידי גזל שנאמר[28] וחמדו בתים וגזלו ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעוהו לגזול יבוא לידי שפיכות דמים". ועל יסוד זה מוסיף הרמב"ם „כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו", דכיון שגזל יכול להביא לידי שפיכות דמים, לכן אמרה תורה[29] שתיכף משעת הגזילה חל עליו גדר זה ד„כאילו נוטל את נשמתו".

כלומר: הא ד„כל הגוזל כו' כאילו נוטל נשמתו" אינו מפני שמעשה גזילה זה עצמו מביא לנטילת נשמה בפועל (כשיטת התוס', „דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות"), אלא מפני שמעשה ה־גזילה יכול להביא לידי מעשה של שפי־כות דמים[30], ולכן נחשב מעשה הגזילה עצמו כמעשה שפיכות דמים[31].

---

22) ובריטב"א שם מעתיק מב"ק „כל הנוטל פרוטה כו'".

23) להעיר ממס' שמחות (פ"ב, יא): „כל הגונב הרי זה שופך דמים". אלא דשם הו"ע אחר, כמו שממשיך „ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודת כוכבים וכו'" (ראה נוסחת הגר"א שם).

*23) אף ש"ל שדרכו של הרמב"ם רק להעתיק דיני התלמוד כצורתם וכלשונם כאו"א על מקומו (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה').

24) מהר"ל שם נתיב התשובה פ"ה (קסב, ב).

25) סוטה יב, א.

26) פל"ז (מח, סע"ב) — הובא לעיל הערה 17.

27) שם הי"א.

28) מיכה ב, ב (בשינוי. ובסהמ"צ ל"ת רסו הובא בכבתוב).

29) וע"ד בא במחתרת (משפטים כב, א ובפרש"י): או ע"ד בן סורר ומורה (תצא כא, יח ובפרש"י) שנהרג ע"ש סופו.

30) ע"ד פי' הרלב"ג (וראה מצו"ד) משלי שם (א, יט). חדא"ג מהרש"א כאן ד"ה נפשו.

31) ובויק"ר שם „כל מי שהוא גוזל את חבירו

[ולכן דין זה הוא רק בגזילה, כי ה־מציאות של עמידת הבעלים בפניו להציל ממונו או למנוע הגזל, באופן שיבוא לידי שפיכות דמים, היא — „ע"ד הרוב" — בגזילה, ולא בגניבה[32] ושאר אופני לקיחת ממון].

אבל קשה לפרש כן כוונת הרמב"ם כי:

א) אם כוונת הרמב"ם שהלכות אלו הן המשך של תוכן אחד מענין לענין, דכאשר מעשה אסור אחד מביא לידי מעשה אסור אחר נחשב המעשה הראשון כאילו הוא כולל את המעשה הבא על ידו, אז הול"ל תחילה „כל החומד כאילו גוזל"[33] וכיו"ב — בדומה למ"ש אח"כ „כל הגוזל . . שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו". ומזה שנקט רק הא ד„כל הגוזל כו'" משמע שזהו ענין מיוחד באיסור גזילה דוקא.

ב) למה נקט הלשון „כאילו נוטל נשמתו ממנו", ושינה מלשון „שפיכות דמים" שבהלכה הקודמת?

ג) מאופן חלוקת ההלכות ברמב"ם משמע, דהא ד„כל הגוזל את חבירו כו' כאילו נוטל נשמתו" אינו המשך וסיום ההלכות שלפנ"ז (כבהלכה הקודמת לזו[34] — „הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד וכו'") אלא הוא דבר חדש.

ד. ולכן נ"ל, שהרמב"ם ס"ל, שהטעם ד„כאילו נוטל נשמתו" הוא לא משום שמעשה הגזילה עלול להביא לידי שפיכות דמים (בפועל), אלא מצד גוף לקיחת „ממון האדם בחזקה"[35], בע"כ של הבעלים: לקיחת „ממון האדם בחזקה" אינה רק פעולה של נטילת ממון חבירו, אלא בפעולתו זו הוא מבטל ומפקיע את בעלותו של האדם מעל רכושו, ולכן ה"ז „כאילו נוטל נשמתו ממנו". ונלמד מה־כתוב „נפש בעליו יקח", שכיון שבעלותו מחפץ זה מופקעת ע"י הגזילה, ה"ז כ־נטילת נשמתו.

וכלל זה הוא בכל הגוזל את חבירו שוה פרוטה, בלי חילוק אם חבירו עני או עשיר [אלא שאם הוא פחות משוה פרוטה, שאין פחות משוה פרוטה ממון[36], לא נחשב כ„נוטל את נשמתו"[37], כיון שבאופן זה אינו מבטל בעלות על „רכוש"[38], ומובן שזהו רק בגוזל חבירו,

---

שוה פרוטה מעלין עליו כאילו הרגו" (ושם מובא ע"ז כמה פסוקים לפני הבאת הפסוקים שבגמ' שם).

32) אינו „ע"ד הרוב", אף שיכול להיות, וכנ"ל בבא במחתרת.

33) ובפרט שישנו כתוב מפורש (ושהביאו ה־רמב"ם) „וחמדו . . וגזלו". אלא שיש לחלק (בדוחק עכ"פ) בין חימוד לגזילה, דחימוד „אין בו מעשה" (רמב"ם שם ה"ט) ולכן לא חל ע"ז גדר „גזילה" (אף שמביא לידי גזילה), משא"כ מעשה של גזילה שייך להטיל עליו שם „מעשה" של שפ"ד.

34) הי"ב.

35) רמב"ם שם ה"ג. וברמב"ם הל' גניבה פ"א ה"ג: אם לקח בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד אין זה גנב אלא גזלן. וראה המשך דברי הרמב"ם שם לענין לסטים מזויין, ושתי הגירסאות ברמב"ם שם ובמפרשים שם. ואכ"מ.

36) רמב"ם כאן פ"ז ה"ז (וראה פירוש המשניות להרמב"ם מע"ש פ"ד מ"ח — הובא ברדב"ז וכסף משנה הל' מע"ש פ"ח הי"ד).

37) ראה תורת חיים לב"ק כאן: אבל פחות משוה פרוטה לאו ממון הוא ולהכי יליף מקרא דכן ארחות כל בוצע בצע דבצע הי"נו ממון.

38) אף שלענין איסור, אסור לגזול גם פחות משוה פרוטה, וגם כל שהוא, כמ"ש הרמב"ם בריש הל' גזילה (ה"ב וה"ו). וראה שו"ע אדה"ז חלק חו"מ ריש הל' גזילה וגניבה.

ולא בגניבה או בשאר אופני[39] אונאת ממון[40].

[ולהרמב"ם לא נכלל זה בהך דבבא מציעא שגדול אונאת דברים מאונאת ממון (דזה בגופו וזה בממונו), שזהו רק באונאת ממון ולא בגוזל את חבירו].

ועפ"ז יש ליישב מדוע לא הביא ה־רמב"ם את המשך דברי הש"ס דקאי ג"כ אנפש בניו ובנותיו של הנגזל וגם בחמס ובגרמא, כי ס"ל להרמב"ם דגוף הדין נלמד רק מהכתוב הראשון „נפש בעליו יקח", וכוונת ר' יוחנן בהביאו שאר ה־פסוקים היא להוסיף חומרא נוספת ש־שייכת רק בתנאים מסויימים: אם יש לנגזל בנים שאפשר שימותו כתוצאה מגזילה זו[41] — מתייחסת „מיתתם" לגוזל; חידוש מיוחד בחמס שאינו מאותו הסוג ד„כאילו נוטל נשמתו ממנו" כמו ב־גזילה[42], דכיון שיהיב דמי, ולא סתם לוקחו בע"כ של הבעלים, אינו מבטל בזה (כ"כ) בעלותו של האדם על ממונו (ואדרבא מכיר בבעלותו ולכן נותן דמים); גרמא — כשגורם למיתה בפועל שהמיתה מתייחסת לו, או כאשר ע"י פעולתו גורם לקפח כל מקור חיותו של השני (כבגבעונים)[43].

ולכן לא הביא הרמב"ם פרטים אלה ופסוקים אלה, כי כאן הביא רק מה ש־נוגע לגוף מעשה הגזילה [אפילו גזילה דשוה פרוטה[43] שהוא דבר השווה בכל (בלי תנאים נוספים)], היינו שכל מעשה גזילה שחל עליו הלאו דלא תגזול, חל עליו גם חומר זה ד„כאילו נוטל נשמתו" מצד גוף לקיחת ממון האדם בחזקה.

ה. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר גם דברי הרמב"ם בהמשך הלכה זו „ואעפ"כ אם לא היתה הגזילה קיימת ורצה הגזלן לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה תקנת חכמים היא שאין מקבלים ממנו אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים וכל ה־מקבל ממנו דמי הגזילה אין רוח חכמים נוחה ממנו".

דלכאורה אינו מובן: הרי בפרק זה לפני כמה הלכות[44] כבר הביא הרמב"ם ע"ד „תקנת השבים" — דאם „גזל קורה ובנאה בבירה הואיל ולא נשתנית דין תורה הוא שיהרוס את כל הבנין ויחזיר הקורה לבעלי', אבל תקנו חכמים מפני תקנת השבים שיהי' נותן את דמי' ולא

---

39) ועפ"ז יתוסף ביאור בההפרש שבין תשובה על גזילה (שכ' הרמב"ם בהל' תשובה פ"ב ה"ט), להכפרה כשמזיק ממון חבירו (שבהל' חובל ומזיק פ"ה ה"ט), כמ"ש במפרשים — ראה לח"מ הל' חובל ומזיק שם. תוס' יוה"כ ליומא פה, ב ד"ה עבירות. וראה לקמן בפנים ס"ה ואילך ובהערה 48.

40) משא"כ ב„כל הכובש שכר שכיר" כאילו נטל נפשו ממנו" (רמב"ם הל' שכירות פי"א ה"ב. מב"מ קיב, א), שהרמב"ם הביא שם הכתוב (תצא כד, טו) „ואליו הוא נושא את נפשו", אף שגם שם סמיך בגמ' שם (להמ"ד דנפשו של נגזל) עה"פ „כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח", כי שם „כאילו נטל נפשו ממנו" הוא כפשוטו, שהשכיר סומך על שכר זה דהשוכר. וראה בפרטיות בגמ' ופרש"י שם. וראה תניא (שבהערה 17) „מיגיע כפיו . . כל כח נפשו". אגה"ק שם.

41) ראה רש"י ב"ק שם ד"ה אבל נפש. חדא"ג מהרש"א ד"ה ואומר ואכל.

42) וכן משמע גם דעת הרי"ף והרא"ש ש־השמיטו חמסן (כנ"ל הערה 9). וראה תוד"ה חמסן — ב"ק סב, ס"א דהא דחמסן הוי כנוטל נשמה הוי אסמכתא בעלמא.

43) ראה פנ"י ב"ק שם.

44) ה"ה.

---

*) פרשתנו יט, יג (תו"כ (ופרש"י) עה"פ. ב"מ סא, ס"א ואילך (ובפרש"י)). תצא כד, טו.

יפסיד הבנין", וא"כ צ"ע אמאי כתב ה־רמב"ם פרט זה בתקנת השבים (כשאין הגזילה קיימת) לאחרי כמה הלכות ולא כתבו לעיל, בהמשך לתקנת השבים שלא להפסיד הבנין[45]?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שזהו לפי שפרטי תקנה זו (כפי שהאריך הרמב"ם) — (א) דאיירי רק כשאין הגזילה קיימת, (ב) שהגזלן רוצה לעשות תשובה, (ג) ועוד זאת — ש„בא מאליו והחזיר דמי הגזילה", (ד) שלא רק שאין מקבלים ממנו, „אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים" — שייכים לגדר הנ"ל באיסור גזילה, דהוי כאילו נוטל נשמתו, מצד גוף מעשה הלקיחה ב„חזקה", בע"כ של הבעלים.

ביאור הענין:

כוונת הרמב"ם בהמשך לשונו בהלכה זו — „כל הגוזל כו' כאילו נוטל נשמתו . . ואעפ"כ כו'" — יש לומר, שהיא [לא רק לבאר, דכיון שגזילה חמורה כשפ"ד הרי סד"א שתשובת הגזלן היא חמורה ביותר, ולכן קמ"ל ע"ד תקנת השבים שהקילו בה — אלא עוד יותר] לבאר עיקרה וגדרה של „תקנת השבים" (כד־לקמן סעיף ו).

דהנה לכאורה יש מקום לתמוה: בנוגע להיזק ממון שבמעשה הגזילה יש מקום לתקנה זו, שהרי ממון ניתן למחילה מצד הנגזל (וגם יש בכח ב"ד להפקיר ממון), אבל כיון שמעשה הגזילה נחשב כנטילת נשמה, איך תיקנו חכמים שיש לוותר על השבת הגזילה, כאשר מחילת ממון אין בכחה לבטל זה שמעשה הגזילה הוי כנטילת נשמה?

ותמיהה זו מרמז הרמב"ם במ"ש „כל הגוזל כו' כאילו נוטל נשמתו ממנו כו' ואעפ"כ כו'", כלומר, כיון שמעשה הגזילה נחשב כנטילת נשמה, לכן לכאורה חידוש גדול במה שתקנו חכמים ש„אין מקבלין ממנו".

ובהמשך לזה כותב הרמב"ם כמה פרטים בתקנה זו, כי רק בתנאים אלה יש מקום לתקנה זו, כיון שמעשה הגזילה הוא כנטילת נשמה כדלקמן.

ו. התנאי הראשון הוא, שתקנת השבים נתקנה רק כשאין הגזילה קיימת, אבל אם הגזילה קיימת, מוכרח להשיב את הגזילה אשר גזל.

וטעם הדבר: השבת הגזילה עצמה בכוחה לתקן את העון מעיקרו, משא"כ כשמשלם דמים ולא השיב הגזילה, ה"ה מתקן רק הפסד הממון של הנגזל אבל לא את גוף העבירה [וע"ד שהוא בנוגע להלאו דגזילה, כמובן מדברי הרמב"ם בריש הל' גזילה בטעם שאין לוקין על לאו דלא תגזול, „שהרי הכתוב נתקו לעשה שאם גזל חייב להחזיר . . ואפילו שרף הגזילה אינו לוקה שהרי הוא חייב לשלם דמי' וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו", דכאשר מחזיר גוף הגזילה מתקן הלאו (למפרע[46]), משא"כ

45) ולהעיר שגם לקמן פ"ב ה"ב (וה"ו ואילך) כתב ע"ד תקנת השבים, כשנתייאשו הבעלים והשביחה כו'. אבל — זה שייך לתוכן הפרק שם באופני תשלומי הגזילה ביאוש או שינוי כו'.

46) ראה צפע"נ (הל' תרומות (בהשמטות) נב, ג. השלמה ע' 63), הובא במפענח צפונות פ"ה סל"ג־לד, פי"ג ס"ד. וש"נ.

בצפע"נ שם בביאור דעת הרמב"ם בהל' סנהדרין (פי"ח ה"ב) — דגניבה וגזילה הוי לאו שניתן לתשלומין ולא כ' שם דהוי לאו הניתק לעשה. ע"ש. וידועה השקו"ט בדברי הרמב"ם. וראה לקו"ש חי"ז ע' 210. וש"נ.

כשמשלם דמי' אינו מתקן הלאו ורק מתקן הפסד הממון[46]).

ולכן, כאשר הגזילה קיימת אפשר לתקן בהשבת החפץ זה ש„כאילו נטל נשמתו ממנו", כי בזה שמחזיר גוף ה־גזילה לבעליו, כמו שהי' לפני הגזילה, הוי כאילו „מחזיר את נשמתו" שנטל ממנו ע"י מעשה הגזילה[47].

[ורק כאשר בנה קורה בבירה, שאז יש חשש שאם לא יוכל לשלם דמי', לא יעשה תשובה כלל, אז תיקנו תקנה מיוחדת — כי עדיף שעכ"פ ישלם דמי' לתקן הפסד הממון, מאשר שלא יחזיר כלל].

משא"כ כאשר „לא היתה הגזילה קיימת", שאז גם כאשר ישלם הדמים אי אפשר לבטל מה שנטל את נשמתו ממנו, אזי יש מקום לתקנת השבים, שלא יקבלו דמי הגזל.

ועפ"ז יבוארו גם שאר הפרטים הנ"ל:

בתיקון מעשה הגזילה יש שני דברים, תיקון העון מצד הנפעל (בסגנון אחר: כלפי הנגזל), ותיקונו מצד הפועל (ה־גזלן). וזה שע"י תשלום דמי הגזל לא נתקן מעשה העון (מה שנטל נשמתו ממנו), ה"ז מצד הנפעל (הנגזל), דכיון ש־לא הוחזר לו חפצו, וחסרה הגזלה, לא בטלה מעשה הגזילה ותוצאותיו (שהלקי־חה בע"כ בחזקה הוי כנטילת נשמתו); משא"כ כלפי הגוזל, כאשר הוא מודה בכל לבבו כו' בבעלותו של חבירו על רכושו ומבטא את חרטתו וכו'[48], הרי עכ"פ מצדו יש תיקון למעשה נטילת נשמת חברו.

וזהו שכתב הרמב"ם, דדוקא כאשר „רצה הגזלן לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה", שבזה מתקן (כלפי עצמו) מעשה הלקיחה בע"כ של ה־בעלים, אז אמרו חכמים שמפני תקנת השבים אין לקבל ממנו דמי הגזילה, כי רק אז לא יחסר כלום מתיקון העון ה־אפשרי כשאין הגזילה קיימת, והרי ה־גזלן עשה ככל יכולתו לתקן מעשיו [משא"כ אם הגזלן לא בא מעצמו לעשות תשובה ולהחזיר דמי הגזילה, לא תקנו שלא לקבל ממנו אף דמי הגזילה (אף אם הנגזל רוצה למחול), כיון שלא עשה ככל יכולתו לתקן מעשה הגזילה שלו].

וענין זה מדגיש הרמב"ם גם בסיום לשונו, ש„עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים", שה־כוונה בתקנת השבים היא לא (רק) סתם קולא (כהך דבנה קורה בבירה, שחוש־שים שמא לא יעשה תשובה כלל), אלא (גם) עזר כדי שיתתקן עונו, „לקרב ה־דרך הישרה על השבים", שישובו באמת ובלב שלם.

ז. ומהלכה זו יש ללמוד הוראה נפ־לאה ב„תיקון הדעות"[49] — בעבודה הכל־לית ד„לקרב הדרך הישרה על השבים":

אם בשביל „לקרב הדרך הישרה על

---

47) בצפע"נ שם מבאר דבגזילה וגניבה אינם מתקנים הלאו למפרע, כיון דהוי דבר הנמשך, שגזילה הוה פעולה נמשכת. ואולי י"ל שזהו רק בנוגע לחסרון ממון של השני, אבל לא בנוגע להענין דכאילו נוטל נשמתו ממנו, שהיא פעולה חד פעמית במעשה הלקיחה בע"כ של הבעלים, שזה אפשר לתקן כשמחזיר גוף החפץ. ועצ"ע.

48) ואולי י"ל שזה אין מוכרח שירצה את חבירו אלא העיקר שיבא מאליו ולהחזירו. ועפ"ז יש לבאר מה שהרמב"ם כאן לא כתב דאע"פ שהחזיר לו ממון צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו כמו שכ' בהל' תשובה (פ"ב ה"ט).

49) ראה רמב"ם סוף הל' תמורה.

השבים" תקנו חז"ל שימחול האדם על ממונו, הרי כ"ש וק"ו שההתעסקות לקרב את ישראל לאביהם שבשמים צריכה להיות באופן שברור אצל המתעסק בזה (וגם אצל הזולת) שאין כאן כוונה של ריוח (ריוח גשמי או אפי' ריוח רוחני) אלא כל כוונתו היא לקרב לדרך ה־ישרה. ויתירה מזו, דכאשר ההתעסקות בזה היא גורמת לו "הפסד" — הפסד גשמי (כמו שהוא כפשוטו בנדו"ד, שאינו מקבל דמי הגזילה שלו) וגם הפסד רוח־ני, שמוריד ומשפיל את עצמו להתעסק גם עם מי ששייך ל"נטילת נשמה" — הרי דוקא אז רוח חכמים נוחה ממנו.

ומגיד דברי[ו] ליעקב חוקי[ו] ומשפטי[ו] לישראל, שגם הנהגת הקב"ה היא באופן כזה[50], דכאשר "רצה הגזלן (ש"החוטא נק' גוזל אביו ואמו"[51]) לעשות תשובה" — הרי הוא ית' משפיל א"ע כביכול לה־אדם החוטא, ועוזר לו ומוחל לו, בכדי "לקרב הדרך הישרה על השבים",

ואז — כשישראל עושין תשובה — "מיד הן נגאלין"[52] בגאולה האמיתית וה־שלימה, בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ בראשית תשמ"ח)

---

50) תהלים קמז, יט. שמו"ר פ"ל, ט. ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.

51) לקו"ת האזינו עח, ב. ושם "כמרז"ל (רפ"ו דברכות)".

52) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.